

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ŞARHÖYÜK VE KEÇİÇAYIRI (ESKİŞEHİR) ARKEOLOĞİK KAZILARININ ÇEVRE HALKI TARAFINDAN BİLİNİRLİĞİ VE YÖREYE ETKİLERİ*

THE LOCAL AWARENESS AND IMPACT OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN ŞARHÖYÜK AND KEÇİÇAYIRI (ESKİŞEHİR)

Taner KILIÇ**
Erkan FİDAN***

Öz

Tarihi zenginlikler bakımından oldukça varlıklı olan Anadolu'da, tarih öncesi döneme ait binlerce höyük bulunmaktadır. Bu höyüklerin 200'den fazlası da Eskişehir'dedir. Ancak bugüne kadar gerçekleştirilen arkeolojik kazı sayısı çok azdır. Bu az sayıdaki kazıdan iki tanesi seçilerek, ilk defa kazıların arkeolojik sonuçlarından ziyade çevre halkı üzerindeki etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Bunun için kazı çalışmaları tamamlanmış olan Keçiçayırı ve devam eden bir kazı olan Şarhöyük seçilerek, söz konusu yerleşmelere en yakın yerleşim biriminde soraları, demografik bilgiler, arkeoloji bilgisi ve kazıların yöre halkı tarafından bilinirliği üzerine 3 grupta toplanan bir anket çalışması yapılmıştır. Söz konusu anketten çıkan sonuçlar sayesinde arkeolojik kazıların yakın çevre ve çevre halkı ile olan etkisi ve etkileşimi ölçülmeye çalışılmıştır. Ayrıca seçilen yerleşmelerin bir tanesinin kırsalda diğerini ise şehir merkezinde olması, merkez ile kırsal kesim arasındaki farkların da anlaşılmasını sağlamıştır. Çalışma sonucunda arkeolojik kazı yapılan yerleşmelerde arkeolojik ve kültürel zenginlikler konusunda bilgi birikiminde önemli bir farklılık olmadığı, kazıların içeriğinin yöre halkı tarafından yeterince bilinmediği ve kazılara karşı halkın ilgisinin düşük kaldığı tespit edilmiştir. Arkeolojik kazılardan temel beklentiler ise iş imkanları sağlanması, yöreye yeni yatırımlar yapılması ve yörenin turizme açılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Arkeolojik Kazılar, Sosyomekansal Etkiler, Yerel Bilinirlik, Eskişehir.

Abstract

There are thousands of prehistoric mounds in Anatolia, which is rich in historical heritage. More than 200 mounds of them are located in Eskişehir. However, the number of archaeological excavations carried out in the region so far is very low. Two of these excavations were chosen, for the first time in an attempt to measure their impacts on the local people rather than the archaeological results of the excavations. For this purpose, Keçiçayırı, whose excavations were completed, and Şarhöyük, which is an ongoing excavation, were selected, and a survey that consists of questions about demographic information, archaeological knowledge, and awareness of the excavations was conducted with local people in the nearest settlements. Our aim is to evaluate impacts and interaction of archaeological excavations with surrounding environment and the local people. In addition, as one of the selected settlements is in the rural and the other in the city centre, we could reveal the differences between urban and rural areas. As a result of the study, it was determined that there was no significant difference in the archaeological knowledge and richness in the settlements where archaeological excavations were carried out, and it was determined that the content of the excavations was not sufficiently known by the local people and the public interest towards the excavations remained low. The main expectations from archaeological excavations are to create employment, to make new investments in the region to open touristic activities.

Keywords: Archaeological Excavations, Sociospatial Impacts, Local Awareness, Eskişehir.

* Bu makaleye konu olan proje Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: 2019-01. BŞEÜ.04-02).

** Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-1944-8214

*** Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-6777-927X

1. GİRİŞ

İç Anadolu Bölgesini, Marmara ve Ege Bölgesi'ne bağlayan kara ve demiryolu güzergahında bulunan Eskişehir, İç Anadolu Bölgesi'nin batısında, Yukarı Sakarya Bölümü'nde yer alır. Porsuk Çayı kenarında verimli topraklara sahip bir ovada kurulmuş olan Eskişehir'de yerleşme tarihöncesi dönemlere kadar iner. Eskişehir'de yapılan arkeolojik araştırmalar söz konusu erken dönemlere ait 200'ün üzerinde yerleşme olduğunu göstermiştir. Ancak bunlar arasında kazı yapılan yerleşme sayısı iki elin parmaklarını geçmez. Demircihüyük, 1980'lerin, Orman Fidanlığı Kazısı ise 1990'ların başında tamamlanmıştır (Korfmann, 1983; Efe, 2001). 2000'lerde kazılan Keçiçayırı ise 2009 yılı itibariyle sonlanmıştır (Fidan, 2016). Çalışmanın yapıldığı 2020 yılı itibariyle tarihöncesi dönemlere ilişkin kazıların devam ettiği sadece üç yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlar, Seyitgazi ilçesindeki Küllüoba Kazısı, İnönü ilçesindeki Kanlıtaş Höyük Kazısı ve Tepebaşı İlçesindeki: Şarhöyük Kazısıdır (Efe, 1988; Türkcan, 2017; Darga, 1993). Söz konusu yerleşmelerin arkeolojik sonuçları bilim dünyası ile paylaşılmış ve literatüre önemli katkı sağlamıştır. Ancak bu çalışmaların çevre halkı tarafından bilinirliği ve yöreye olan katkılarının ne düzeyde olduğu hiç araştırılmamıştır.

Bu makale ile Eskişehir ilindeki tarihöncesi dönem kazılarının çevre halkı tarafından ne ölçüde bilindiği ve bu kazıların mekansal değişim ve dönüşüm anlamında yöreye ne gibi etkilerinin olduğu konu edilmiştir¹. Bunun için tamamlanan bir kazı (Keçiçayırı) ve devam eden bir kazı (Şarhöyük) seçilerek, söz konusu yerleşmelere en yakın yerleşim biriminde anket çalışması yapılmıştır. Ayrıca Şarhöyük şehir merkezindeki Gazi Paşa mahallesinde, Keçiçayırı yerleşmesi ise Seyitgazi ilçesine bağlı Bardakçı mahallesinde kırsalda yer almaktadır. Bu şekilde şehir merkezi ile kırsal kesim arasındaki farkların da ölçülmesi amaçlanmıştır.

Şekil 1: Şarhöyük ve Keçiçayırı Arkeolojik Kazı Alanları Lokasyon Haritası

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Araştırma kapsamında birincil verileri toplamak amacıyla Keçiçayırı arkeolojik kazı alanına en yakın yerleşme olan Bardakçı mahallesi ile Şarhöyük'ün içinde yer aldığı Gazipaşa mahallesinde anket çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Birincil veri, araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacı tarafından toplanan veridir.

¹ Bu makaleye konu olan proje Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: 2019-01. BŞEÜ.04-02).

Bundan dolayı araştırma açısından en geçerli, en aydınlatıcı ve en doğru olan veri kaynağıdır (Cemaloğlu, 2009).

1318 Nüfuslu (2019) Gazipaşa mahallesinde sekiz kişilik bir ekip tarafından 86 adet, 445 Nüfuslu (2019) Bardakçı mahallesinde ise beş kişilik bir ekip tarafından 56 anket yapılmıştır. Anketler, her haneden bir kişiye uygulanmıştır.

Anket soruları demografik, arkeoloji bilgisi ve kazıların yöre halkı tarafından bilinirliği olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır. *Demografik sorular*; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek ve ailenin aylık geliri, daimi ikametgah ve yerleşim biriminde yaşanan süre ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. *Arkeoloji bilgisi*; bildiği arkeolojik kazı alanı, ismini bildiği arkeolog ve gezdiği arkeolojik alan sorularından oluşmaktadır. *Kazıların yöre halkı tarafından bilinirliği* ise yerleşim biriminde arkeolojik kazı yapıldığını bilme, kazı alanına gitme, kazı alanında çalışan birini tanıma, kazıda çıkarılan eserlerin ne olduğunu bilme, kazıdan çıkarılan eserlerin sonradan ne yapıldığını bilme, arkeolojik kazıların yerleşim birimine olan yararları, kazı alanını gezmeye gelenler, kazı ekibi ile ilişkiler, arkeolojik kazılardan beklentiler, kazılardan sonra yerleşim biriminde ortaya çıkan değişimler ve kazılardan sonra bilgi birikiminde meydana gelen değişimler gibi sorulardan oluşan toplam 21 soru yöneltilmiştir. Anket sonuçları frekans (f) ve oran olarak (%) verilmiştir.

3. ÇALIŞMA ALANI

3.1. Şarhöyük (Gazi Paşa Mahallesi)

Şarhöyük, Eskişehir'in kuzeyinde, ovada yer alan bir höyüktür, Porsuk çayının güneyinde konumlanmaktadır. Kurtuluş Savaşı sırasında höyük üzerine yapılmış top tabyaları sebebiyle ve kaçak kazılarla tahrip edilen höyük yüzeyinde engebeli alanlar oluşmuştur

Şarhöyük, son 30 yıldır birkaç yıl dışında aralıksız olarak kazılmaktadır. 1989 yılında Prof. Dr. Muhibbe Darga tarafından başlatılan kazılar 2003 yılına dek devam etmiştir. 2005 yılından itibaren Prof. Dr. Taciser Tüfekçi Sivas başkanlığındaki kazılar, 2012 yılına dek sürmüştür. 2013 yılında Doç. Dr. Hakan Sivas başkanlığındaki temizlik sezonu sonrası 2015-2019 yılları arasında Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında Mahmut Bilge Baştürk'ün bilimsel danışmanlığında kazı yürütülmüştür. 2020 yılında ise Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından temizlik çalışması gerçekleştirilmiştir (Darga ve Sivas, 2000; Sivas ve Sivas, 2007).

Şekil 2: Şarhöyük Kazı Alanı ve Gazipaşa mahallesi uydu görüntüsü (Google Earth - 15.10.2020)

Osmanlı, Bizans, Roma, Hellenistik, Klasik, Phryg, Hitit, Erken Tunç Çağ kültürleri saptanan Şarhöyük'ün 5000 yıl öncesinde yerleşime başlanan bir alan olduğu saptanmıştır (Darga, 1993). Şarhöyük yerleşim alanı, nekropol ve aşağı şehirden oluşmaktadır. 400 m çapındaki höyük İç Anadolu bölgesinin büyük höyükleri arasında yer almaktadır. Dorylaion 1071 yılında gerçekleşen Malazgirt savaşı sonrası ele geçirilip, tahrip edilmiştir. Bu savaşta Haçlı ordusu Türk'leri Dorylaion ovasında büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Miryokefalon Savaşıyla tekrardan Türk'lerin eline geçen Dorylaion kalıntıları, W. M. Ramsey tarafından "Old City: Eskişehir" olarak isimlendirilmiştir (Ramsey, 1980).

Şarhöyük-Dorylaion stratigrafisi aşağıdaki gibi tarihlendirilmektedir:

ŞH I Bizans Dönemi

ŞH II Roma Dönemi

ŞH II Hellenistik Dönem

ŞH IV Demir Çağ

ŞH V Son Tunç Çağ (Hitit Dönemi)

ŞH VI Orta Tunç Çağ

ŞH VII İlk Tunç Çağı 2.

Söz konusu bu tabakalanmadan da anlaşılacağı üzere Şarhöyük binlerce yıl boyunca Osmanlı, Bizans, Roma, Hellenistik, Klasik, Frig ve Hitit dönemlerinin yanı sıra İlk Tunç Çağı'nda da iskan görmüştür. Günümüzde şehir merkezinde yapıların arasına sıkışmış ve Eskişehir-Ankara karayolunun kenarında kalmış durumdadır. Şarhöyük'ün günümüzde konumlandığı Gazipaşa mahallesi ise sosyo ekonomik düzeyi düşük, bir kısmında roman vatandaşlarımızın yaşadığı bir gecekondu mahallesidir.

3.2. Keçiçayırı Yerleşmesi (Bardakçı Mahallesi)

Keçiçayırı Yerleşmesi, Seyitgazi ilçe merkezinin 22 km kadar güneyinde, doğu Frigya dağlık bölgesinde yer alır (Lev. 1). Yerleşme, etrafı alçak tepelerle çevrili küçük bir ovanın doğu kenarında konumlanmıştır. Burada, Neolitik Dönemin erken evreleri, İlk Tunç Çağı, Roma ve Erken Hristiyanlık Dönemleri temsil edilmektedir. Yerleşmede 2006-2009 yılları arasında 4 sezon boyunca Eskişehir Arkeoloji Müzesi adına, Prof. Dr. Turan Efe arkeolojik kazılar yürütmüştür.

Burada kazılar höyük, kuzeybatı tarlaları, teras ve Cıbrada olarak adlandırılan birbirinden uzak dört ayrı alanda yapılmıştır. Ancak çalışmalar özellikle Cıbrada'da yoğunlaştırılmıştır. Burada en altta Erken Neolitik dolgu söz konusudur ve ele geçirilen çanak çömlek, MÖ 6000'lere tarihlenen ve Kuzeybatı Anadolu'da bugüne kadar ortaya çıkarılan en eski gruplarından bir tanesidir. Bu şekliyle Eskişehir'in bilinen en eski yerleşmesi konumundadır. Üstte ise tepenin tüm yamaçları boyunca oldukça iyi takip edilebilen ve İTÇ II Dönemi'ne tarihlendirilen bir kale yerleşmesi yer alır (MÖ 2700-2400). Ayrıca en üstte Erken İTÇ III Dönemi'ne tarihlendirilen yuvarlak bir yapı ortaya çıkarılmıştır (Fidan, 2016) . Tepenin karşı tarafındaki yamaçlarda ise Roma Dönemi'ne tarihlenen mezarlar yer almaktadır.

Keçiçayırı yerleşmesine en yakın modern yerleşim birimi, yerleşmenin yaklaşık 5 km uzağındaki Bardakçı mahallesidir. Arkeolojik kazılar sırasında işçi temininin de yapıldığı Eskişehir'in en eski Türk köylerinden olan Bardakçı'ya Türklerin 1068-1074 yılları arasında ayak bastığı rivayet olunmaktadır. Eşen'e gelen Türkmenlerin, vergi vermek ve ihtiyaçlarını Bizanslılardan karşılamak üzere Pınar deresi mevkiine yerleştikleri düşünülmektedir. Köyün mezarlığı, muhtemelen Selçuklu Dönemi'ne ait olan bir mezarlığın kenarında yer almaktadır. Köy antik Frigya bölgesinin sınırını teşkil etmektedir. Son yıllarda şehir merkezine göç veren mahallenin nüfusu, kazının yapıldığı yıllara nazaran % 50 oranında azalmış durumdadır.

Şekil 3: Keçiçayırı Kazı Alanı ve Bardakçı mahallesi uydu görüntüsü (Google Earth - 15.10.2020)

4. BULGULAR VE YORUM

Şarhöyük, Eskişehir-Ankara çevre yolunun hemen kenarında, Eskişehir kent merkezinde bulunan Gazipaşa Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Keçiçayırı ise Eskişehir'in güneyinde, Seyitgazi İlçesine bağlı kırsal bir mahalle olan Bardakçı'da bulunmaktadır. Gazipaşa ve Bardakçı'da ankete katılanların demografik verileri Tablo 1'de gösterilmektedir. Gazipaşa'da katılımcıların % 54,7'sini erkekler, % 45,3'ünü kadınlar oluştururken, Bardakçı'da % 67,9'unu erkekler, % 32,1'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Bardakçı'da kadınların katılımının düşük olmasında kırsal bir mahalle olması, daha doğru bir ifade ile yerleşme bakımından bir köy olması etkili olmuştur. Her iki mahallede ankete en fazla katılan yaş grubu 30-64'tür. Katılımcıların yarısından fazlasının ilkökul düzeyinde eğitim aldığı görülmektedir. Ankete katılanların mesleki durumu incelendiğinde erkeklerin büyük bir kısmını emekliler, özel sektörde çalışanlar ve işveren/kendi hesabına çalışanlar oluştururken, kadınların büyük bir kısmı ev hanımlarından oluşmaktadır. Gelir durumuna göre asgari ücretlilerin ve 5000 TL'nin altında geliri olan orta alt gelir grubunun çoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı Gazipaşa ve Bardakçı'da ikamet etmekte ve yıl boyu bu yerleşim birimlerinde yaşamaktadır (Tablo1).

GAZİPAŞA			BARDAKÇI		
Cinsiyet	(f)	(%)	Cinsiyet	(f)	(%)
Erkek	47	54,7	Erkek	38	67,9
Kadın	39	45,3	Kadın	18	32,1
Toplam	86	100	Toplam	56	100
Yaş	(f)	(%)	Yaş	(f)	(%)
0-29	10	11,6	0-29	4	7,1
30-64	53	61,6	30-64	36	64,3
65 ve üstü	23	26,7	65 ve üstü	16	28,6
Toplam	86	100	Toplam	56	100
Eğitim Seviyesi	(f)	(%)	Eğitim Seviyesi	(f)	(%)
İlkokul	54	62,8	İlkokul	28	50
Ortaokul	14	16,3	Ortaokul	13	23,2
Lise	9	10,5	Lise	14	25
Üniversite	9	10,5	Üniversite	1	1,8
Toplam	86	100	Toplam	56	100
Meslek	(f)	(%)	Meslek	(f)	(%)
İşveren/Kendi hesabına	4	4,7	İşveren/Kendi hesabına	6	10,7
Kamu	12	2,3	Kamu	2	3,6
Özel sektör	15	17,4	Özel sektör	4	7,1
Ev hanımı	31	36	Ev hanımı	13	23,2
İşsiz	1	1,2	İşsiz	3	5,4
Emekli	27	31,4	Emekli	19	33,9
Diğer	6	7	Diğer	9	16,1
Toplam	86	100	Toplam	56	100
Gelir	(f)	(%)	Gelir	(f)	(%)
0-2000	39	45,3	0-2000	23	41,1
2001-4999	35	40,7	2001-4999	21	37,5
5000 ve üstü	7	8,1	5000 ve üstü	4	7,1
Toplam	5	5,8	Toplam	8	14,3
İkametgah	(f)	(%)	İkametgah	(f)	(%)
Eskişehir	85	98,8	Bardakçı	48	85,7
Diğer	1	1,2	Diğer	8	14,3
Toplam	86	100	Toplam	56	100
Yaşanılan Süre	(f)	(%)	Yaşanılan Süre	(f)	(%)
Yıl boyu	85	98,8	Yıl boyu	45	80,4
Mevsimlik	1	1,2	Mevsimlik	11	19,6
Toplam	86	100	Toplam	56	100

Tablo 1: Gazipaşa ve Bardakçı'daki katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin tanımlayıcı bilgiler

Gazipaşa Mahallesi'nde ankete katılanların % 39,5'i, Bardakçı'da ise % 33,9'u arkeolojik kazı alanlarının ismini tam ifade edemese de sosyal medya ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından duydukları bir kazı alanı ismini ifade etmiştir (**Tablo 2**). Kırsal bir mahalle olan Bardakçı'da katılımcılar ülkemizde bildikleri kazı alanı olarak köyün yakınında yer alan Küllüoba, Yazılıkaya, Han ve Seyitgazi gibi arkeolojik kazı alanlarını ifade etmiştir. Gazipaşa Mahallesi'ndeki katılımcıların % 97,7'si, Bardakçı'da ise % 89,3'ü ismini bildiği bir arkeolog olmadığını belirtmiştir. Bardakçı'da ismi bilinen arkeolog sayısı, Gazipaşa'ya oranla yüksek çıkmasında kırsal bir yerleşme olması, kazıya işçi vermiş bir köy olması ve kazı ekibi ile daha sıcak bir ilişki kurmalarının etkili olduğu öngörülmektedir. Benzer durum katılımcıların kazılarda çalışan birini tanıma durumunda da ortaya çıkmaktadır. Gazipaşa Mahallesi'nde ankete katılanların % 22,1'i kazıda çalışan birini tanıdığını ifade ederken, Bardakçı'da ise bu oran % 46,4'tür. Bunu destekleyen başka bir sonuç ise katılımcıların büyük bir kısmının kazı ekibi ile herhangi bir münasebeti olmadığını belirtmesidir. Gazipaşa'da % 91,9 olan oran, Bardakçı'da % 78,6'dır. Arkeolojik kazı ekibi ile münasebetin sınırlı olmasında her iki mahalleden de farklı sonuçlar çıkarılmıştır. Gazipaşa mahallesi'nde neredeyse ankete katılanların tamamı (% 97,7) zaten alanı hiç görmemiştir. Ayrıca mahallede bakkallar dışında bir alışveriş merkezi olmaması sebebiyle kazı ekibinin de alışveriş vb. gibi ihtiyaçları için mahalleli

ile bir ilişki içerisinde girmedikleri anlaşılmaktadır¹. Dolayısıyla mahalle ile kazı ekibi arasında bir etkileşim olmamıştır. Önceki yıllarda mahalle halkından kazıda çalışmış olan işçilerin bu durumu değiştirmek için bir katkısının olmadığı da çıkarılan sonuçlar arasındadır. Bardakçı'da ise ankete katılanların % 20'den fazlasının kazı ekibi ile tanışmış olması, hem kazı ekibi içerisinde köyden işçilerin olması, hem de kazı ekibinin kültürel mirası tanıtmak ve definciliğin önlenmesi için zaman zaman köy kahvehanelerinde toplantılar gerçekleştirmesinden kaynaklanmış olmalıdır².

GAZİPAŞA			BARDAKÇI		
Kazı Alanı İsmi	(f)	(%)	Kazı Alanı İsmi	(f)	(%)
Biliyor	34	39,5	Biliyor	19	33,9
Bilmiyor	52	60,5	Bilmiyor	37	66,1
Toplam	86	100	Toplam	56	100

Tablo 2: Gazipaşa ve Bardakçı'daki katılımcıların ülkemizde bildikleri kazı alanları

Gazipaşa Mahallesi'nde ankete katılanların % 97,7'si, Bardakçı'da ise % 83,9'u Türkiye'de arkeolojik kazı alanı ziyaret etmediklerini ifade etmiştir (**Tablo 3**). Bardakçı'da ziyaret edilen arkeolojik kazı alanı oranının yüksek çıkmasında yakın çevrede bulunun arkeolojik kazı alanlarının ziyaret edilmesi etkili olmuştur. Gazipaşa Mahallesi'ndeki katılımcıların % 75,6'sı mahallelerinde arkeolojik kazı yapıldığını bildiklerini ifade ederken, Bardakçı'da bu oran % 92,9'dur. Kazı yapıldığını bilme oranının Gazipaşa'ya göre yüksek çıkmasında; kırsal bir mahalle olmasından dolayı iletişimin ve sosyal ilişkilerin şehir merkezindeki bir mahalleye göre fazla olması ile diğer faaliyetlerin sınırlı olmasının etkisi bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi kazıya köyden işçi alınması, kazı ekibinin köy ile ilişki içinde olması gibi etkenler, kazılarının bitmesinin üzerinden on yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen köy halkının büyük bir kısmı tarafından bilinir olmasını sağlamış gibi görünmektedir.

GAZİPAŞA			BARDAKÇI		
Ziyaret	(f)	(%)	Ziyaret	(f)	(%)
Var	2	2,3	Var	9	16,1
Yok	84	97,7	Yok	47	83,9
Toplam	86	100	Toplam	56	100

Tablo 3: Gazipaşa ve Bardakçı'daki katılımcıların Türkiye'de ziyaret ettikleri arkeolojik alan

Gazipaşa Mahallesi'nde ankete katılanların sadece % 33,7'si arkeolojik kazı alanına gittiğini ifade ederken, Bardakçı'da bu oran % 60,7 olmuştur (**Tablo 4**). Gazipaşa'da arkeolojik kazı alanına gitme oranının düşük çıkması ya da başka bir ifade ile kazı alanına olan ilginin düşük kalması oldukça düşündürücüdür. Burada kazı alanı ile mahalle arasında höyüğü korumak için bir duvar bulunmaktadır. Ancak kazı alanına giden yola ait yeni inşa edilen kapının, uzun yıllardır olmaması gibi sebeplerden dolayı mahalleli alana ziyaret amaçlı girişin bile yasak olduğunu düşünmüştür. Bardakçı'nın kırsal bir yerleşme olması, kazı ekibi ile olan münasebetler, şehir merkezine göre yapılacak faaliyetlerin sınırlı olması, katılımcıların kazı alanına gitme durumunu artırmıştır.

GAZİPAŞA			BARDAKÇI		
Kazı alanına gitme	(f)	(%)	Kazı alanına gitme	(f)	(%)
Evet	29	33,7	Evet	34	60,7
Hayır	57	66,3	Hayır	22	39,3
Toplam	86	100	Toplam	56	100

Tablo 4: Gazipaşa ve Bardakçı'daki katılımcıların arkeolojik kazı alanına gitme durumu

Gazipaşa Mahallesi'ndeki katılımcıların % 57'si, Bardakçı'da ise % 50'si kazılarda çıkan eserlerin neler olduğunu bilmediklerini ifade etmiştir. Bildiğini ifade edenlerin bir kısmı da doğru olmayan bilgiler vermiştir. Kazılarda çıkan eserlerin ne yapıldığını bilme durumu ise Gazipaşa'da % 61,6 ve Bardakçı'da % 55,4'tür. Aynı şekilde ne yapıldığını biliyorum diyenlerin bir kısmı doğru olmayan bilgiler vermiştir. Bu ilginç bir tezat olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazıya ilgi göstermeyen Gazipaşa halkı, kazıyla daha yakın ilişkiler kuran Bardakçı sakinlerine göre arkeolojik eserleri daha iyi tanımlamaktadır. Şehirde olmanın

¹ Bu bilgi Doç. Dr. Mahmut Bilge Baştürk'ten edinilmiştir.

² Söz konusu toplantılarla ilgili bilgi, Keçiçayırı kazılarına katılan ve kazılarda alan sorumlusu olarak çalışan Doç. Dr. Erkan Fidan tarafından verilmektedir.

avantajıyla görsel iletişim araçları ve medyadan öğrenilen bilgiler, bu bilginin oluşmasında etkili olmuş olmalıdır. Gazipaşa'da ankete katılanların % 88,4'ü, Bardakçı'da % 69,6'sı arkeolojik kazıların mahallelerine bugüne kadar herhangi bir yararı olmadığını düşünmekte, beklentilerinin ise daha çok ekonomik yönde olduğu anlaşılmaktadır (**Tablo 5**). Buradan her iki kazının da, kazılar sonrasında çevre yöreye, yöre sakinlerinin beklentisi aksine bir katkısının olmadığı sonucu çıkarılmaktadır. Gazipaşa Mahallesi'ndeki katılımcıların % 91,9'u, Bardakçı'da ise % 58,9'u arkeolojik kazı alanını gezmeye gelen bir ziyaretçi ile karşılaşmadığını ifade etmiştir. Şehir merkezinde bir yerleşme olmasına rağmen, katılımcılar nazarında Şarhöyük ziyaretçi çekmeyen bir arkeolojik yerleşim yeri olmasının sebebi, yerleşmenin mahalle ile ilişkisinin açıklandığı kısımda da değinildiği gibi, kazı alanına giriş kapısının çok yeni yapılmış olması ile açıklanabilir. Ayrıca alan çevresinde bilgilendirme tabelalarının eksikliği de gözlemlenmiştir.

GAZİPAŞA			BARDAKÇI		
Mahalleye yararı	(f)	(%)	Mahalleye yararı	(f)	(%)
Evet	10	11,6	Evet	17	30,4
Hayır	76	88,4	Hayır	39	69,6
Toplam	86	100	Toplam	56	100

Tablo 5: Gazipaşa ve Bardakçı'daki katılımcıların kazıların mahalleye yararı hakkında düşünceleri

Arkeolojik kazılardan beklentileriniz nedir? sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde; Gazipaşa Mahallesi'ndeki katılımcıların % 75,6'sı, Bardakçı'da % 58,9'u birden fazla cevabı işaretlemiştir (**Tablo 6**). Beklentiler arasında iş imkanı ve mahallelerine yatırım yapılması maddeleri ön plana çıkmaktadır. Bunu mahallelerinin turizme açılma beklentisi izlemektedir. Her iki mahallede yaşayan sakinlerin arkeolojik kazılardan temel beklentilerinin yukarıda da değinildiği gibi ekonomik olduğu açıkça görülmektedir.

GAZİPAŞA			BARDAKÇI		
Kazılardan beklentiler	(f)	(%)	Kazılardan beklentiler	(f)	(%)
İş imkanı olması	7	8,1	İş imkanı olması	11	19,6
Köye yatırım yapılması	4	4,7	Köye yatırım yapılması	7	12,5
Köyün turizme açılması	4	4,7	Köyün turizme açılması	4	7,1
Halkın bilgilendirilmesi	6	7	Halkın bilgilendirilmesi	1	1,8
Birden fazla madde	65	75,6	Birden fazla madde	33	58,9
Toplam	86	100	Toplam	56	100

Tablo 6: Gazipaşa ve Bardakçı'daki katılımcıların arkeolojik kazılardan beklentileri

Arkeolojik kazılardan sonra mahallenizde neler değişti? sorusuna Gazipaşa (% 84,9) ve Bardakçı'da (% 89,3) katılımcıların büyük kısmı hiç bir şey değişmedi olarak işaretlemişlerdir (**Tablo 7**). Böyle bir sonucun çıkması üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gereken bir husustur. Çünkü arkeolojik kazılarla birlikte alt yapı, ulaşım, sosyal ve kültürel faaliyetlerin artması beklenmektedir. Nitekim Gazipaşa'daki katılımcıların % 91,9'u, Bardakçı'daki katılımcıların % 69,6'sı kazılardan sonra arkeoloji ve kültürel zenginlikler konusunda bilgi birikiminde farklılık olmadığını belirtmişlerdir. Bardakçı'da bilgi birikimindeki farklılığın yüksek olmasında kırsal bir mahalle olması sebebiyle sosyal ilişkilerin daha kuvvetli olması ile açıklanabilir. Anket yapılan her üç köylüden biri üzerinde arkeolojiye bakış açısındaki olumlu yöndeki değişim, kazıların köye bıraktığı en önemli kazanımlardan biri olarak değerlendirilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi Bardakçı köyü sakinleri ile Keçiçayırı kazı ekibinin kurduğu yakın ilişki ve köy kahvelerindeki sohbetler bu gelişimde etkili olmuş olmalıdır.

GAZİPAŞA			BARDAKÇI		
Kazılardan sonra ne değişti	(f)	(%)	Kazılardan sonra ne değişti	(f)	(%)
Ulaşım imkanları	1	1,2	Ulaşım imkanları		
Köyün alt yapısı			Köyün alt yapısı		
Köy konutları			Köy konutları		
Kültürel faaliyetler	2	2,3	Kültürel faaliyetler		
Eğitime olan istek			Eğitime olan istek		
Köye dönüş			Köye dönüş	1	1,8
Ekonomik faaliyetler			Ekonomik faaliyetler		
Hiçbir şey değişmedi	73	84,9	Hiçbir şey değişmedi	50	89,3
Birden fazla madde	10	11,6	Birden fazla madde	5	8,9
Toplam	86	100	Toplam	56	100

Tablo 7: Gazipaşa ve Bardakçı'da arkeolojik kazılardan sonra neler değişti.

Alan çalışmaları sırasında yapılan anketlerde arkeoloji bilgisi ile ilgili sorulan sorulardan birisi de Sizde Arkeoloji ne demektir? sorusuydu. Açık uçlu olarak sorulan bu soruya verilen cevaplar tek tek değerlendirilerek kelime bulutu haline getirilmiştir. İki yerleşim biriminde de bu soruya verilen cevaplarda "kazı" ve "tarih" vurgusu ön plana çıkmaktadır. Şarhöyük'te "kazı" vurgusu biraz daha ön plana çıkarken; Bardakçı'da "tarih" vurgusu ön plana çıkmıştır. Şarhöyük'teki yapılan arkeolojik kazının yerleşim birimiyle iç içe olması ve etrafının tel örgülerle çevrili geniş bir sahayı kaplaması "kazı" vurgusunun ön plana çıkmasında etkili olduğu öngörülmektedir. Bardakçı'da ise "tarih" vurgusunun ön plana çıkmasında kazı ekibi ile münasebetin daha fazla olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Şarhöyük ve Bardakçı'da "eski" ve "eser" vurgularının da ön plana çıktığı görülmektedir. "Eski" ve "eser" vurguları "tarih" vurgusu ile ilişkilidir. Şarhöyük'teki "bilmiyorum" vurgusu arkeoloji bilimi ve yapılan çalışmalar hakkında yöre halkının bilgisinin olmadığı veya yeteri kadar bilgilendirilmediğini de ortaya koymaktadır. Bardakçı'daki "araştırma" vurgusunun ön plana çıkmasında yukarıda da belirtildiği üzere kazı ekibi ile münasebetin fazla olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4: Şarhöyük ve Bardakçı'da anket sonuçlarından oluşturulan kelime bulutu

TARTIŞMA VE SONUÇ

Arkeolojik kazılar tarihi ve kültürel değerleri gün yüzüne çıkarmak amacıyla yapılmaktadır. Büyük bir ekip tarafından yapılan kazılar günümüz yerleşmelerinde sosyokültürel ve mekansal değişimlere de sebep olmaktadır. Bu değişimlerin ortaya konulması arkeolojik kazılar kadar önemlidir. Bundan dolayı bu çalışma ileride aynı konuda yapılacak çalışmalara da ışık tutacak niteliktedir. Çok az çalışılan bu konu bağlamında, alt disiplinler olan restorasyon ve konservasyon odaklı yeni bazı kültürel miras anket çalışmaları son yıllarda gerçekleştirilmiştir (Genç, 2020).

Eskişehir'de iki kazı alanına en yakın yerleşim biriminde yapılan anket çalışmasının sonuçlarına göre; Eskişehir'de arkeolojik kazı alanlarına halkın ilgisinin düşük kaldığı, arkeolojik ve kültürel zenginlikler konusunda farkındalığın istenilen düzeyde artmadığı, kazı ekibinin yöre halkı ile iletişiminin güçlendirilmesi gerektiği, bilgilendirme levhalarının olmadığı veya yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Anket sonuçlarına göre arkeolojik kazı yapılan alanlarda yaşayan halkın bu kazılardan temel beklentilerinin

iş imkanlarının artması, yöreye yeni yatırımların yapılması, turizmin gelişmesi, alt yapının yenilenmesi, ulaşım imkanlarının artması gibi daha çok ekonomik beklentiler olduğu anlaşılacakla birlikte, ankete katılanlar söz konusu arkeolojik kazıların yöreye bu anlamda olumlu bir katkısının olmadığını belirtmektedirler.

Arkeolojik kazılarda genellikle ilk hedef kültür varlıklarını bulmak, taşınmaz kültür varlıklarını yerinde korumak ve taşınabilir olanları ise müzeler vasıtasıyla halka tanıtmak olmaktadır. Anket yapılan iki yerleşmeden çıkan sonuçlar, bu süreçte kazı yapılan alanlardaki yerel halkla kuvvetli bir bağın kurulamadığını açıkça göstermektedir. Bu durum, kazı ekiplerinin öncelikleri arasında yerel halkın bilgilendirilmesi konusunun olmadığı fikrini akla getirmektedir. Türkiye’de son yıllarda kazı alanlarının arkeopark olarak tanımlanan birer açık hava müzesine dönüştürülmeleri ise yerel halktan ziyade turizme yönelik bir hamle olarak görülmelidir. Yapılan anketlerden, ankete katılan ve yerel halktan olan kişilerin de hemen yakınlarındaki arkeolojik alanları görmek ya da öğrenmek için bir çaba içerisinde olmadıkları sonucu çıkarılabilir. Söz konusu karşılıklı ilgisizlik sebebiyle etkileşimin az olması, yerel halkın arkeolojik alanları tanınmasına engel olmuş olmalıdır. Türkiye’de devam eden 300’ün üzerindeki arkeolojik kazıdaki ekiplerin, yaptıkları arkeolojik çalışmalar ve bunlardan üreterek ülkemize kattıkları bilimsel sonuçlar gerçekten takdir edilecek bir durumdur. Bu bilimsel verilerin yanında yapılan çalışmaların birer eğitim modeli içerisinde geliştirilmesi, söz konusu 300 kazı alanındaki 300 yörede yaşayan halkı kapsayacak çok geniş bir kültür bilinci projesine dönüşmesi yönünde çalışmalar yapılması en büyük dileğimizdir.

KAYNAKÇA

- Cemaloğlu, Necati (2009). Veri Toplama Teknikleri: Nicel-Nitel. A. Tanrıoğen (Der.) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 131-164, Ankara: Am Yayıncılık.
- Darga, Muhibbe (1993). Quelques remarques sur les fouilles de Şarhöyük-Dorylaion. *İstanbul Mitteilungen, Deutsches Archäologisches Institut Abteilung*, Vol: 43, 313- 329.
- Darga, Muhibbe ve Sivas, Taciser (2000). Şarhöyük-Dorylaion Kazı Çalışmaları 1997-1998. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S: I/2, 97-128.
- Efe, Turan (1988). *Demircihüyük. Band III, Die Keramik 2, Die Frühebronzezeitliche Keramik der Jüngerer Phasen (ab Phase H)*. Mainz am Rhein.
- Efe, Turan (2001). *The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı. A Chalcolithic Site in Inland Northwestern Anatolia*. İstanbul: TASK Vakfı Yayınları.
- Fidan, Erkan (2016). Keçiçayırı: An Early Bronze Age II Fortified Hilltop Settlement (Northwest Anatolia). *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, C: 16, 87-99.
- Genç, Uğur (2020). *Türkiye’de Somut Kültürel Mirasın Restorasyon ve Konservasyonu Değerlendirme Anketi Sonuç Raporu ve Düşündürdükleri*. Elektronik Kitap Yayımcı: Uğur Genç & Arkeologlar Derneği, Koru&Yorum Serisi No:1, Ankara
- Korfmann, Manfred (1983). *Demircihüyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978, Vol. I. Demircihüyük I: Architektur, Stratigraphie und Befunde*, Mainz.
- Ramsey, William Mitchell (1890). *Historical Geography of Asia Minor*. London.
- Sivas, Hakan ve Tüfekçi Sivas, Taciser (2007). Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Arkeolojik Envanteri 2005, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, S: VI, 11-35.
- Türkcan, Ali Umut (2017). Kanlıtaş Höyük (Eskişehir/İnönü) Kazısı 2016 Yılı Çalışmaları. *Kütahya Müzesi 2017 Yıllığı*, S: IV, 251 - 284.